

การจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน
ลำเรื่องต๋อกลอน คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์
Knowledge Management in Performing Local
Arts of lumRueng Tor Glorn
in RattanasinIntathairat Group

บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย¹

Boonjan Phetrmueangloei

สำเร็จ คำโมง²

Samret Commong

ยาใจ พงษ์บริบูรณ์³

Yachai Pongboroboon

¹นักวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

²รองศาสตราจารย์ ,ผู้อำนวยการ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

³รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแปลความ การตีความ ใช้เทคนิคตรวจสอบแบบสามเส้า และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษา พบว่า หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์มีเป้าหมายยังคงรักษาการลำเรื่องต่อกลอนโดยเฉพาะการลำทำนองลำพื้นที่เป็นเอกลักษณ์ของคณะหมอลำเอาไว้ ถึงแม้ในปัจจุบันผู้ชมจะร้องขอให้คณะหมอลำนำเสนอเพลงลูกทุ่งหมอลำในช่วงการแสดงลำเรื่องมากขึ้นก็ตาม

การจัดการความรู้ศิลปะการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ พบว่า การแสดงลำเรื่องต่อกลอนได้มีการพัฒนาลำดับการแสดงในระหว่างตอน และฉากย่อย จนเป็นรูปแบบที่ใช้ในปัจจุบัน และได้นำเทคโนโลยีด้านดนตรี ฉาก เครื่องประดับ และเสื้อผ้า เข้ามาปรับใช้ในแสดงลำเรื่องต่อกลอนจนเป็นความรู้ฝังลึกและนำไปสู่ความรู้ชัดแจ้ง โดยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรลงสมุด ในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนนั้น ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ในการแสดงหลายปี จนเกิดความรู้ฝังลึกในตัวบุคคลสามารถสวมบทบาทการแสดงตามเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นได้อย่างเชี่ยวชาญ ปัญหาที่ยากต่อการจัดการความรู้คือ เมื่อมีผู้แสดงหมอลำบางคนออกจากคณะหมอลำไปแล้ว ผู้แสดงเหล่านี้ได้นำความรู้ฝังลึกติดตัวออกไปด้วยทำให้หัวหน้าคณะหมอลำต้องสรรหานักแสดงหมอลำใหม่อยู่เสมอ ซึ่งทางคณะหมอล่ายังไม่สามารถจัดการความรู้เรื่องพรสวรรค์ที่ติดตัวมาแต่เกิดของผู้แสดงหมอลำให้สามารถนำออกมาใช้ทดแทนกันได้ หัวหน้าคณะจึงมีวิธีการจัดการโดย ปรับเรื่องราวการแสดงให้สอดคล้องกับผู้แสดงที่มีประสบการณ์เป็นหลัก

บทความนี้มีประโยชน์ต่อผู้สนใจในการจัดทำการแสดงลำเรื่องต่อกลอนเป็นอย่างมาก สามารถนำรูปลำดับขั้นตอนการแสดงในระหว่างตอน และฉากย่อยใช้เป็นแนวทางในการศึกษาได้ รวมทั้งเหมาะสำหรับ ครู อาจารย์ที่สอนศิลปะการแสดงลำเรื่องต่อกลอนด้วย

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, ลำเรื่องต๋อกลอน, การแสดงลำเรื่องต๋อกลอน, คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์

Abstract

The objective of this study was to study of knowledge management in performing local arts of “lumRueng Tor Glorn” (The Thai Northeast Musical) in RattanasinIntathairat group. The qualitative research method was used. The instruments used in the study were interview form and questionnaire. The data were analyzed by translating and interpreting the poem, the triangulation test and descriptive analysis. Then the researcher found that the purpose of RattanasinIntathairat singer group is still keeps on singing MawlumGlorn, easpecially singing in local style. Nowadays, whatever people asks for showing LukThung dance songs during showing LumRueng.

Knowledge management in RattanasinIntathairat group found that performing LumRueng Tor Glorn has developed the order of performance and scene. It becomes the style that being used today. Moreover, this group brought music technology, scene, ornament and clothes to adapt to perform LumRueng Tor Glorn until it becomes tacit knowledge and then into explicit knowledge by writing all the knowledge on their notebook. The most performers have experienced in performing arts for many years so that they got tacit knowledge, they showed it through act along story expertly. A difficult problem of knowledge management is someone that has more experience in Mawlum group quit his job. It is hard to recruit a new performer that has more experience or talent instead of an old one. Finally, the

leader found the way to manage a new performer by adapting the story accord to him.

This article would be good for the interested people, lecturer or teachers who want to establish or study their own LumRueng Tor Glorn. The people can bring the order of performing and scene to product their own Mawlum for their school performance.

Keywords: knowledge management, musical, performing musical, RattanasilIntathairat group

บทนำ

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสาน อาศัยผู้ที่มีความสามารถและความชำนาญในการท่องจำกลอนลำจากวรรณกรรมพื้นบ้านที่ประพันธ์ขึ้นด้วยสำนวนอีสาน โดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีเป่าประกอบคลอขณะลำ สามารถทำให้ชาวบ้านรู้และเข้าใจในการแสดงหมอลำได้ (คงฤทธิ แข็งแรง, 2537) (เยาวภา ดำเนตร, 2536) จากการสันนิษฐานของผู้รู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอลำว่า เมื่อก่อนปี พ.ศ. 1900 เกิดหมอลำผีฟ้าและผูกเกี่ยวขึ้น หลังปี พ.ศ.1900 เกิดเทศน์แหล่ของพระสงฆ์ หลังปี พ.ศ. 2322 เกิดหมอลำพื้น และหมอลำกลอน พัฒนาการหมอลำเริ่มชัดเจนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2485 -2490 ได้เกิดหมอลำเรื่องต่อกลอนขึ้น และเกิดหมอลำประเภทต่าง ๆ ตามมา อันได้แก่ หมอลำเพลิน ลำเพลินประยุกต์ และหมอลำซึ่งในปัจจุบัน (สนอง คลังพระสี, 2541) จากประเภทของหมอลำที่กล่าวมาข้างต้นมีประเภทหมอลำที่ส่งผลต่อสังคมและเศรษฐกิจของอีสานมายาวนานที่สร้างรายได้ลดการว่างงานของเยาวชนในท้องถิ่นอีสาน รวมไปถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นฟูเอาเนื้อหากาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมาประยุกต์ประพันธ์เป็นกลอนลำใช้ทำการแสดง คือหมอลำเรื่องต่อกลอนนั่นเอง

หมอลำเรื่องต่อกลอนหรือหมอลำหมู่ของชาวจังหวัดขอนแก่น ได้ปรับปรุงมาจากหมอลำพื้น ซึ่งมีหมอลำอินตา บุตรทา เป็นผู้พัฒนาจากกลอนลำพื้นมาเป็นปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒

กลอนลำเรื่อง นำไปสู่การกำเนิดคณะหมอลำคณะเสียงทองบันเทิงศิลป์ เมื่อปี พ.ศ. 2500 และหลังจากนั้นจึงได้ยุบคณะลงเมื่อ ปี พ.ศ.2505 เหล่าลูกศิษย์ของหมอลำอินตา บุตรทา จำนวน 3 คนจึงได้ทำการฟื้นฟูคณะหมอลำขึ้นในปี พ.ศ.2506 ชื่อคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ผู้ที่ทำการฟื้นฟูมี คุณพ่อบุญทัน แสนจิ๋ว ได้แยกตัวออกจากคณะด้วยปัญหาสุขภาพ เมื่อปี พ.ศ.2521 คุณพ่อบุญเฮียง เชื้อสวาทือ ออกจากคณะด้วยภารกิจส่วนตัว เมื่อปี พ.ศ. 2526 คุณพ่อบุญถือ และคุณแม่ขวาลา หาญสุรีย์ จึงได้เป็นหัวหน้าคณะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 แต่นั่นเป็นต้นมา ปัจจุบันนี้คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ มีนายวิวัฒน์วงศ์ นายสุรชาติ และนางสาวธิดิมา หาญสุรีย์ บุตรชายและบุตรสาวของคุณพ่อบุญถือ และคุณแม่ขวาลา หาญสุรีย์ เป็นผู้บริหารคณะร่วมกับบิดาและมารดา (ขวาลา หาญสุรีย์, 2561 :สัมภาษณ์) เป็นเวลากว่า 55 ปี (2506-2561) แล้ว ที่หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ได้บริหารองค์กรเหมือนระบบโรงเรียนแห่งการเรียนรู้มายาวนาน มีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนบุคลากรเข้าออกเป็นประจำทุกปี ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกในคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ล้วนแต่ได้รับการฝึกสอนตามฝ่ายต่าง ๆ ที่ตนมีความชอบและสนใจ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล เมื่อคณะหมอลำเป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่จึงจำเป็นต้องมีการจัดการความรู้เพื่อให้คณะหมอลำสามารถนำองค์ความรู้ของสมาชิมาใช้ประโยชน์ได้

การจัดการความรู้เป็นการค้นหาความรู้ความชำนาญที่ซ่อนเร้นในตัวบุคคล แล้วนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรับปรุงให้ทันสมัย เหมาะสมกับวัฒนธรรมองค์กร และง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด (ประเวศ วะสี, 2548) หากคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ได้นำแนวทางการจัดการความรู้ไปใช้ในระหว่างการแสดงลำเรื่องของตนแล้ว ก็เท่ากับได้ทบทวนประสบการณ์ในอดีต ลดความผิดพลาดในการบริหารจัดการความเสี่ยงของตนลงได้อีกทางหนึ่ง

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ โดยเน้นการจัดการความรู้ในระหว่างการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ว่ามีการกำหนดเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดการกับชุมทรัพย์ทางปัญญาได้อย่างไร รวมไปถึงการจัดการความรู้ การแสดงหาความรู้ การจัดเก็บและค้นคืนความรู้ การถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงวิธีการจัดการความรู้ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ว่าตลอดระยะเวลากว่า 55 ปี ทางคณะหมอลำได้มีการนำเอาความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลออกมาใช้ประโยชน์อย่างไร ในเมื่อสมาชิกในคณะหมอลำไม่มีเงินเดือนประจำ และได้ทำการแสดงในช่วงที่เปิดฤดูกาล (ตุลาคม - พฤษภาคม) เท่านั้นทำไมถึงยังคงยืนหยัดอยู่ได้ จากปัจจัยเหล่านี้จะทำให้สังคมรับรู้ถึงวิถีชีวิตขององค์กรที่ได้ชื่อว่าเป็นคลังสมบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนอีสานได้อย่างถ่องแท้ยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนในจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยเลือกนำเสนอข้อมูลของคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ เนื่องจากผู้วิจัยเน้นนำเสนอบทความเกี่ยวกับการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ยังปรากฏผู้แสดงลำเรื่องที่เป็นผู้ก่อตั้งคณะอยู่ คือ แม่ชวาลา หาญสุรีย์ และในปัจจุบันท่านได้เป็นผู้ประพันธ์กลอนลำให้คณะหมอลำใช้ลำด้วยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ศึกษาในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มผู้รู้ด้านหมอลำ จำนวน 2 คน คือ ดร.ฉวีวรรณ พันธุ (ดำเนิน) ศิลปิน

แห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง และดร.ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร ตำแหน่งนายกสมาคมหมอลำจังหวัดขอนแก่น 2. กลุ่มผู้ปฏิบัติในคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน จำนวน 4 คน คือ แม่ขวาลา หาญสุริย์ ผู้ประพันธ์บทกลอนลำเรื่องต่อกลอน (หัวหน้าคณะ) นายวิวัฒน์วงศ์ หาญสุริย์ ศิลปินหมอลำ (หัวหน้าคณะ) นายชรินทร์ พรปัญญา หัวหน้าฝ่ายออกแบบและสอนหางเครื่อง และนายทองสา ปากสี (ยายลำขำกลิ้ง) หัวหน้าฝ่ายแสดงตลก และ 3. กลุ่มผู้เกี่ยวข้องการแสดงลำเรื่องต่อกลอน จำนวน 3 คน

2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้อ้างผลการวิจัย ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่อกลอน ประวัติของคณะหมอลำรัตนศิลป์ อินตาไทยราษฎร์ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3. ศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตสภาพทั่วไปของคณะหมอลำ โดยสังเกตตั้งแต่การเตรียมการแสดง เริ่มทำการแสดง และจบการแสดง แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับหัวหน้าคณะหมอลำ และหัวหน้าฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแสดงลำเรื่องต่อกลอน และแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการที่เป็นศิลปินนักแสดงลำเรื่องต่อกลอน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูลโดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ถอดเทป และใช้วิธีการแปลความ การตีความ ใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

จากการศึกษาการจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอน ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์ในด้านการกำหนดความรู้ และกระบวนการจัดการความรู้ ที่เห็นถึงพัฒนาการเปลี่ยนแปลงลำดับขั้นตอนการแสดงลำเรื่องต่อกลอน และการจัดการความรู้ของผู้แสดงในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทย

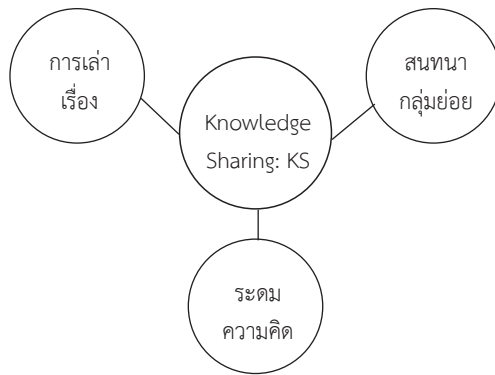
ราษฎร ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการกำหนดความรู้

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ประเด็นดังนี้

1. เป้าหมาย การแสดงลำเรื่องต่อกลอน ยังเน้นอนุรักษ์เอกลักษณ์ของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนทำนองลำพื้นเอาไว้ และพยายามนำเสนอบทกลอนลำให้ได้มากที่สุด ถึงแม้ปัจจุบันนี้ผู้ชมต้องการให้ทางคณะหมอลำ นำเสนอบทเพลงลูกทุ่งหมอลำเพิ่มมากขึ้นก็ตาม

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะหมอลำนั้นเน้นการแสดงร่วมกันเป็นหมู่หรือเป็นทีม โดยมีแม่ครูชวาลา หาญสุริย์ เป็นผู้ประพันธ์กลอนลำให้กับผู้แสดงหมอลำได้นำไปแสดง กลอนลำที่แม่ครูชวาลา หาญสุริย์ ประพันธ์ขึ้นได้บันทึกไว้ในสมุดกลอนลำเป็นลายลักษณ์อักษร กลอนลำมีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน การถ่ายทอดกลอนลำนั้นแม่ครูชวาลาจะเรียกประชุมผู้แสดงหมอลำทุกคนโดยใช้วิธีเล่าเนื้อหาภาพรวมเรื่องที่จะแสดงให้กับผู้แสดงหมอลำฟัง แล้วจึงแยกอธิบายลักษณะของตัวละครเป็นกลุ่มย่อยกับผู้แสดงแต่ละกลุ่มที่ถูกกำหนดให้แสดงตามบทบาทในเรื่องที่แต่งขึ้นมา เมื่อครบถ้วนตามกระบวนการเบื้องต้นแล้ว แม่ครูชวาลา จะทำการมอบกลอนลำให้แก่ผู้แสดงหมอลำทุกคนที่ได้รับบทแสดงไปทำการท่องจำส่วนตัวและฝึกซ้อมปฏิบัติเป็นกลุ่มย่อยแล้วทำการแสดงรวมหมู่ในช่วงนี้ผู้แสดงจะทำการระดมความคิดเห็นร่วมกันปรับเปลี่ยนการแสดงบ้างเล็กน้อยให้สมบูรณ์ที่สุดและฝึกซ้อมจนกว่าผู้แสดงหมอลำทุกคนจะสามารถท่องจำกลอนลำได้อย่างแม่นยำ และสวมบทบาทการแสดงได้อย่างสมจริงนำไปสู่ความรู้ฝังลึกในตัวผู้แสดงหมอลำแต่ละคนต่อไป

ภาพประกอบที่ 1 แสดงภาพกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของการถ่ายทอดกลอนลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์

3. องค์ความรู้สะสมในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนนี้ อาศัยการท่องจำกลอนลำของแม่ครูชาวลา ที่เป็นความรู้ชัดแจ้งมีการประพันธ์กลอนลำเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในสมุดกลอนลำ แล้วนำไปมอบให้ผู้แสดงหมอลำทำการฝึกซ้อม เมื่อผู้แสดงหมอลำทำการท่องจำกลอนลำและสามารถแสดงรวมหมู่เป็นเรื่องราวได้อย่างสมบูรณ์แล้ว จะเกิดความรู้ฝึกกลายในตัวผู้แสดงหมอลำเป็นรายบุคคลต่อไป

2. กระบวนการจัดการความรู้

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1. **การแสวงหาความรู้** การแสดงลำเรื่องต่อกลอน มีแม่ครูชาวลาเป็นผู้ดูแลฝ่ายหมอลำ ซึ่งการแสดงลำเรื่องต่อกลอนนี้ ถือว่าเป็นหัวใจหลักของคณะเลยก็ว่าได้ เพราะผู้แสดงหมอลำที่มีารับบทบาทการแสดงค่อนข้างมีอยู่อย่างจำกัดและหายากส่งผลให้หัวหน้าคณะจำเป็นต้องเสาะแสวงหาผู้แสดงหมอลำมาให้ได้เมื่อสรรหาผู้แสดงหมอลำจนครบแล้ว ผู้แสดงหมอลำทุกคนจะได้กลอนลำไปท่องตามบทบาทที่ได้รับผิดชอบในการฝึกซ้อมผู้แสดงหมอลำจะมีแม่ครูชาวลาเป็นครูสอนและผู้แสดงหมอลำที่มีประสบการณ์จะฝึกซ้อมกันเองโดยไม่มีคนภายนอกเข้าไปถ่ายทอดให้ การแสดงลำเรื่องต่อกลอนจะยึดเอกลักษณ์ของคณะตนเองไว้โดยเฉพาะ

หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ที่ยังคงรักษาการลำทำนองลำพื้นซึ่งเป็นทำนองดั้งเดิมของคณะไว้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

2. การสร้างความรู้ การแสดงลำเรื่องต่อกลอนได้มีพัฒนาการแสดงลำเรื่องต่อกลอนมาประมาณทั้งหมด 4 ช่วง คือ ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2506-2513 ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2514-2539 ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2540-2550 และช่วงประมาณปี พ.ศ. 2551-2561 ซึ่งพัฒนาการแต่ละช่วงของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของสังคมเรื่อยมา และพบว่า ลำดับการแสดงในระหว่างตอนและฉากย่อยของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์มีการพัฒนามาประมาณ 4 ช่วง ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงตารางตัวอย่างลำดับการแสดงในระหว่างตอนและฉากย่อยการแสดงลำเรื่องต่อกลอน

ช่วงปี พ.ศ. 2506-2513	ช่วงปี พ.ศ. 2514-2539	ช่วงปี พ.ศ. 2540-2550	ช่วงปี พ.ศ. 2551-2561
สรุปลำดับการแสดงในฉาก	สรุปลำดับการแสดงในฉาก	สรุปลำดับการแสดงในฉาก	สรุปลำดับการแสดงในฉาก
บทลำ เปิดเรื่อง (พากย์เรื่อง)	บทลำ เปิดเรื่อง (พากย์เรื่อง)	บทพากย์ เปิดเรื่อง (พากย์เรื่อง)	บทพากย์ เปิดเรื่อง (พากย์เรื่อง)
บทลำ จำนวน 3-5 บท	บทพากย์ เปิดตัวผู้แสดงหมอลำ	บทพากย์ เปิดตัวผู้แสดงหมอลำ	บทพากย์ เปิดตัวผู้แสดงหมอลำ
บทเจรจา -	ร้องเพลง จำนวน 1 เพลง	ร้องเพลง จำนวน 1 เพลง	ร้องเพลง จำนวน 1 เพลง
บทลำ จำนวน 3-5 บท	บทลำ จำนวน 3-5 บท	บทลำ จำนวน 2-4 บท	บทลำ จำนวน 1-3 บท
บทเจรจา -	บทเจรจา -	บทเจรจา -	บทเจรจา -
บทลำ จำนวน 3-5 บท	บทลำ จำนวน 3-5 บท	บทลำ จำนวน 2-4 บท	บทลำ จำนวน 1-3 บท
ร้องเพลง จำนวน 1 เพลง	บทเจรจา -	บทเจรจา -	บทเจรจา -
(เปลี่ยนฉาก)	บทลำ จำนวน 3-5 บท	บทลำ จำนวน 2-4 บท	บทลำ จำนวน 1-3 บท
	บทพากย์ สรุปตอน	บทพากย์ สรุปตอน	บทพากย์ สรุปตอน
	ร้องเพลง จำนวน 1 เพลง	ร้องเพลง จำนวน 1 เพลง	ร้องเพลง จำนวน 3-5 เพลง
	(เปลี่ยนฉาก)	(เปลี่ยนฉาก)	(เปลี่ยนฉาก)

จากตารางข้างต้นสามารถสรุปรูปแบบลำดับการแสดงในฉากย่อยของลำเรื่องต่อกลอน ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางสรุปลำดับการแสดงลำเรื่องต่อกลอน

ช่วงปี พ.ศ.	พิธีกรพากย์ เรื่อง	ร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำ		จำนวน บทกลอนลำ/ คน	การแสดงตลก ประกอบฉาก	ทางเครื่อง เดิน/รำ ประกอบฉาก	ดนตรีบรรเลง ประกอบ
		จำนวนเพลง เข้าฉาก	จำนวนเพลง เปลี่ยนฉาก				
ช่วงปี พ.ศ. 2506-2513	มี	ไม่มี	มี (1 เพลง)	3-5 บท	มี	ไม่มี	แคน, พิณ, ฉิ่ง ฉาบ, กลอง สองหน้า, แอค คordion
ช่วงปี พ.ศ. 2514-2539	มี	มี (1 เพลง)	มี (1 เพลง)	3-5 บท	มี	มี/รำเสริม หรือ ฟ้อน เลิฟ	ดนตรีสากล และดนตรีพื้น บ้าน
ช่วงปี พ.ศ. 2540-2550	มี	มี (1 เพลง)	มี (1 เพลง)	2-4 บท	มี	มี /รำเสริม หรือ ฟ้อน เลิฟ	ดนตรีสากล และดนตรีพื้น บ้าน
ช่วงปี พ.ศ. 2551-2561	มี	มี (1 เพลง)	มี (3-5 เพลง)	1-3 บท	มี	มี/รำเสริม หรือ ฟ้อน เลิฟ	ดนตรีสากล และดนตรีพื้น บ้าน

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่า พัฒนาการรูปแบบลำดับการแสดง ในระหว่างตอนและฉากย่อยของลำเรื่องต่อกลอน ได้เปลี่ยนไปตามสภาพสังคมแต่ละ สมัยอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากประมาณช่วงปี พ.ศ.2506-2513 เน้นบทกลอนลำเป็น หลัก ไม่มีทางเครื่องเดินประกอบเพลง ใช้เครื่องดนตรีแคนเป่าประกอบเป็นหลัก มี เครื่องดนตรีสากลเครื่องเดียว คือ แอคคอร์ดียน ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2514-2539 ได้มีการปรับรูปแบบการแสดงโดยการนำเพลงลูกทุ่งหมอลำมาร้องก่อนเข้าฉากและ ช่วงเปลี่ยนฉาก ช่วงละ 1 เพลง มีทางเครื่องเดินประกอบเพลง และเป็นช่วงที่ใช้ เครื่องดนตรีสากลเต็มรูปแบบ ต่อมาในช่วงระหว่างประมาณปี พ.ศ. 2540-2550 มีการลดจำนวนบทกลอนลำลงเหลือเพียง 2-4 บท รูปแบบการแสดงมีลักษณะเช่น เดียวกับปีที่ผ่านมา และในช่วงระหว่างประมาณ ปี พ.ศ.2551-2561 ได้ลดจำนวน กลอนลำของผู้แสดงหมอลำเหลือเพียงคนละ 1 -3 บทต่อฉาก ลดบทเจรจาแต่ เพิ่มเพลงลูกทุ่งหมอลำในช่วงเปลี่ยนฉาก 3-5 เพลง จะเห็นได้ว่าคณะหมอลำได้นำ เทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ได้แก่ ดนตรีสากล เครื่องประดับนัก

แสดงหมอลำและหางเครื่อง เครื่องแต่งกายนักแสดงหมอลำและหางเครื่องซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากภายนอก

3. การจัดเก็บและค้นคืนความรู้ คณะหมอลำมีการจัดเก็บข้อมูลการแสดงลำเรื่องต่อกลอนโดยการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรลงในสมุดกลอนลำเป็นลักษณะความรู้ที่ชัดเจนเมื่อต้องการนำความรู้มาใช้ผู้แสดงก็จะทำการนำกลอนลำไปถ่ายสำเนาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ส่วนการแสดงลำเรื่องต่อกลอนด้านหน้าเวทีได้มีการบันทึกวีดิโอเผยแพร่ในทางสื่อออนไลน์ของคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ได้แก่ YouTube และ Face book สามารถดูวีดิโอการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะย้อนหลังได้ทันที

4. การถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์ การแสดงลำเรื่องต่อกลอน ได้ทำการฝึกซ้อมโดยวิธีการท่องจำกลอนลำที่แม่ครูชาวลาเป็นผู้ประพันธ์ขึ้นใช้แสดงในฤดูกาล 2560-2561 บันทึกไว้ในสมุดกลอนลำเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นความรู้ที่ชัดเจน และอาศัยความรู้ที่ฝังลึกในตัวผู้แสดงหมอลำในการถ่ายทอดการแสดงออกมาให้ผู้ชมได้รับชม โดยมีการถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์จากการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. การเข้าถึงและตีความ การแสดงลำเรื่องต่อกลอน ได้อาศัยการแสดงตามเรื่องที่กำหนดให้ โดยแม่ครูชาวลาได้ประพันธ์กลอนลำไว้ในฤดูกาล 2560-2561 (ตุลาคม-เมษายน) เรื่องรักเล่ห์เสน่ห์มายา กลอนลำเรื่องนี้มีโครงเรื่องเดียวประกอบด้วยตอนและฉากย่อย การแสดงลำเรื่องต่อกลอนนั้น หัวหน้าคณะจะทำการกำหนดผู้แสดงตามบทบาทในเรื่อง แล้วแม่ครูชาวลาจะมอบกลอนลำตามบทการแสดงให้ผู้แสดงหมอลำแต่ละคนไปท่องจำ เมื่อหมอลำท่องจำกลอนลำจนชำนาญแล้ว ขึ้นต่อไปหมอลำจะต้องทำความเข้าใจกับบทที่ได้รับแล้วพยายามแสดงให้ถึงบทบาทและตีบทการแสดงให้แตก

2. การนำไปปรับใช้ เมื่อผู้แสดงหมอลำแต่ละคนสามารถท่องกลอนลำได้จนติดปากแล้ว ผู้แสดงหมอลำจะนัดซ้อมกับผู้แสดงที่รับบทสัมพันธ์กัน เช่น บทพระเอกและนางเอก ซึ่งในขั้นตอนนี้เองผู้แสดงหมอลำจะได้ตอบโต้ต่อกลอน

ระหว่างกัน และเมื่อเกิดปัญหาติดขัดในระหว่างซ้อมผู้แสดงหมอลำจะช่วยกันคิดวิธีแก้ปัญหาจนสามารถแก้ปัญหาได้ในที่สุด

3. ยกระดับการเรียนรู้ เมื่อผู้แสดงหมอลำซ้อมการแสดงกับผู้แสดงที่มีบทบาทสัมพันธ์กันจนเกิดความชำนาญแล้ว ทางคณะหมอลำจะมีการซ้อมรวมเป็นเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นการแสดงจนจบการแสดงในช่วงนี้ผู้แสดงจะได้ทำการแสดงอย่างต่อเนื่อง ผู้แสดงหมอลำจะใช้ประสบการณ์และความรู้ฝังลึกเข้ามาช่วยปรับใช้ในการแสดงให้สมบทบาทที่ได้รับอย่างไม่ติดขัดราบรื่น และเข้าถึงอารมณ์ผู้ชมการแสดงได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบที่ 2 แสดงภาพผู้แสดงหมอลำหญิง

ภาพประกอบที่ 3 แสดงภาพผู้แสดงหมอลำชาย

4. การรวบรวมจัดเก็บข้อมูล เมื่อผู้แสดงทำการซ้อมหุหรือซ้อมรวมสมบูรณ์แล้ว แม่ครูชวาลาซึ่งเป็นผู้ประพันธ์กลอนลำ ก็ทำการจดบันทึกกลอนลำในส่วนที่ทำการปรับปรุงบางตอนหรือบางฉากเล็กน้อยแล้วแก้ไขลงในสมุดกลอนลำ เพื่อให้ตรงกับบุคลิกของผู้แสดงหมอลำเพื่อให้การแสดงนั้นสมบูรณ์และสมจริงมากที่สุด การจัดเก็บข้อมูลกลอนลำเรื่องได้บันทึกไว้ในสมุดเพียงอย่างเดียวไม่ได้บันทึกไว้ในฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์แต่อย่างใด

5. มีใจแบ่งปัน การแสดงลำเรื่องต่อกลอนจะแบ่งผู้แสดงออกเป็นรุ่น คือ หมอลำรุ่นใหม่ หมอลำรุ่นกลาง และหมอลำรุ่นอาวุโส ส่วนใหญ่หมอลำรุ่นอาวุโส และหมอลำรุ่นกลางจะช่วยฝึกสอนการแสดงหมอลำรุ่นใหม่ สิ่งที่หมอลำอาวุโสจะถ่ายทอดให้กับหมอลำรุ่นใหม่นั้น คือ บทบาทที่เคยได้ทำการแสดงผ่านมา ได้แก่ พระเอก นางเอก และตัวโกง จนเกิดความรู้ฝังลึกแล้วจึงนำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาถ่ายทอดให้หมอลำรุ่นใหม่อีกที บางครั้งหมอลำอาวุโสอย่างแม่ครูชวาลาอาจใช้ความรู้แฝงที่มีอยู่สอนเทคนิคการแสดงหมอลำให้กับหมอลำรุ่นกลางและรุ่นใหม่ ได้แก่ ไหวพริบปฏิภาณการแสดง การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้านหน้าเวที และการปฏิบัติต่อผู้ชมด้านหน้าเวที เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้ของหมอลำอาวุโสสู่หมอลำรุ่นกลางและรุ่นใหม่นี้กลายเป็นขนบปฏิบัติของคณะหมอลำที่ถ่ายทอดความรู้จากความรู้สึกลึกที่จริงใจและทุ่มเทให้กันมาโดยตลอด

6. เรียนรู้ร่วมกัน ผู้แสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนทุกคน ได้ฝึกซ้อมลำเรื่องกันเป็นหมู่หรือทีม ในระหว่างฝึกซ้อมการแสดง ผู้แสดงหมอลำทุกคนจะช่วยกันปรับปรุงการแสดงลำเรื่องต่อกลอนตามฉากต่าง ๆ ไปด้วยกันเพื่อให้การแสดงสมบูรณ์มากที่สุด ผู้แสดงหมอลำแต่ละคนจะอาศัยความรู้ฝังลึกจากประสบการณ์ของตนเองมาช่วยเสริมเพิ่มเติมให้แก่ผู้แสดงคนอื่นด้วยวิธีการบอกเล่า อธิบาย และปฏิบัติให้ดูจึงทำให้การฝึกซ้อมการแสดงลำเรื่องต่อกลอนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเมื่อนักแสดงทุกคนแสดงบนเวทีจริงก็สามารถแก้ปัญหาช่วยกันได้ เช่น หากผู้แสดงบางคนลืมกลอนลำผู้ที่แสดงร่วมกันอาจช่วยแก้ปัญหาโดยการเสริมคำพูดทำให้สามารถกลบข้อผิดพลาดได้ทันที การแสดงก็จะผ่านไปโดยไม่มีปัญหา

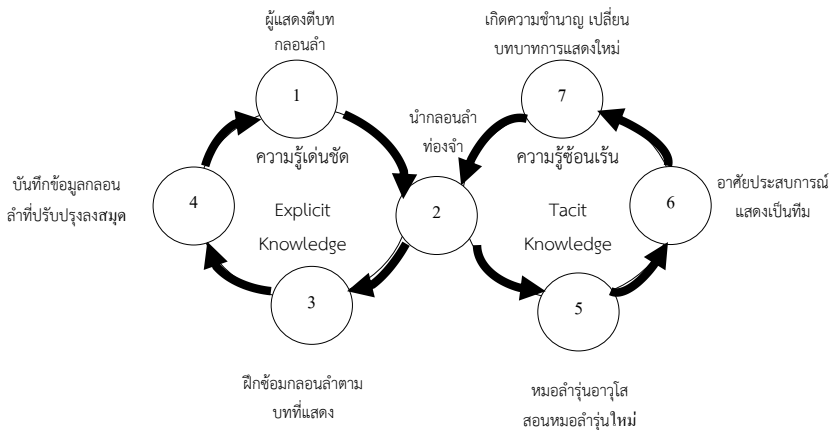
ภาพประกอบที่ 4 แสดงภาพผู้แสดงหมอลำบนเวที ในขณะที่ร้องเพลงเปลี่ยนฉากการแสดง

ภาพประกอบที่ 5 แสดงภาพผู้แสดงหมอลำบนเวที ในขณะที่แสดงลำเรื่องต่อกลอน

7. สร้างความรู้ยกระดับ การแสดงลำเรื่องต่อกลอนมีการเปลี่ยนแปลงผู้แสดงหมอลำเป็นประจำทุกปี เป็นเพราะมีผู้แสดงตัวเอกบางคนได้ออกจากคณะหมอลำไป จึงทำให้หัวหน้าคณะจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้แสดงอยู่เสมอ ผู้แสดงหมอลำที่อยู่กับในคณะหมอลำมานาน ถือว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และเกิดความรู้ฝังลึกในตัวเองแล้ว หัวหน้าคณะจะให้ผู้แสดงหมอลำเหล่านี้ปรับเปลี่ยนบทบาทการแสดงให้รับบทบาทตัวละครที่สำคัญ เพื่อให้สามารถเป็นผู้นำในแต่ละฉากได้ จึงทำให้ศิลปินเหล่านี้เกิดความเชี่ยวชาญชำนาญในการแสดงลำเรื่อง

จนนำไปสู่ ความรู้แฝงที่สามารถลำดับขั้นตอนการแสดงและรู้จังหวะการโต้ตอบต่อ
กลอนระหว่างผู้แสดงด้วยกันได้อย่างแม่นยำ จึงทำให้ศิลปินหมอลำที่อยู่มาหลายปี
มีชำนาญและสามารถแสดงได้หลายบทบาทตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทัน
่วงที่

ภาพประกอบที่ 6 วงจรการจัดการความรู้ไม่รู้จักการแสดงลำเรื่องต่อกลอนคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาการจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ สรุปได้ว่า

1. การแสดงลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ มีเป้าหมายเน้นรักษาเอกลักษณ์การแสดงลำเรื่องต่อกลอนเอาไว้มากที่สุด รวมทั้งทำนองลำพื้นที่เป็นเอกลักษณ์ของคณะด้วย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ ผู้ชมจะหันไปนิยมเพลงลูกทุ่งหมอลำเป็นส่วนใหญ่แล้วก็ตาม ในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ มีแม่ครูชวลาเป็นผู้ประพันธ์กลอนลำ โดยบันทึกไว้ในสมุดเป็นลายลักษณ์อักษร แม่ครูชวลา มีวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มผู้แสดงหมอลำ

โดยการเรียกประชุม เล่าเรื่องย่อของเรื่องที่แสดง แล้วแยกผู้แสดงหมอลำเป็นกลุ่มย่อยตามบทบาทที่ผู้แสดงได้รับ โดยแม่ครูชวาลาจะมอบกลอนลำให้ผู้แสดงท่องจำ แล้วจึงฝึกซ้อมปฏิบัติเป็นกลุ่มย่อยและรวมหมู่ จนเกิดความรู้ฝังลึกในตัวผู้แสดงหมอลำต่อไป

2. การแสดงลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ มีแม่ครูชวาลาเป็นผู้ประพันธ์กลอนลำให้กับคณะหมอลำในปัจจุบัน โดยอาศัยประสบการณ์ในการท่องจำกลอนลำเป็นจำนวนมาก และเคยได้รับบทการแสดงต่าง ๆ รวมไปถึงบทนางเอกมาก่อน จนเกิดความรู้ฝังลึกในตัวจนสามารถแต่งเรื่องราวการแสดงและเขียนกลอนลำประกอบเรื่องได้ การสอนลำของแม่ครูชวาลานั้นผู้แสดงลำเรื่องจะได้รับกลอนลำตามบทบาทการแสดงเป็นรายบุคคล แล้วทำการฝึกซ้อมกันเองโดยมีแม่ครูชวาลาเป็นที่ปรึกษาและครูสอนลำให้ผู้แสดงหมอลำเป็นการอาศัยคนภายในองค์ถ่ายทอดความรู้กันเอง การสอนหมอลำของแม่ครูชวาลานี้ได้สอดคล้องกับทฤษฎีญาณวิทยาของ ค้านท์ ที่ได้กล่าวในเรื่องประสบการณ์ว่า ประสบการณ์นั้นแบ่งออกได้ 3 ลำดับ คือ 1. ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส 2. ประสบการณ์ทางจิตใจโดยอาศัยความเข้าใจชีวิต และสังคม 3. ประสบการณ์ที่พ้นจากประสาทสัมผัสอาศัยการคิดหาเหตุผล (ลักษณะวัด ปาละรัตน์, 2553) จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงโดยการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ในอดีตนั้นมีการปรับเปลี่ยนการแสดงอยู่ 4 ช่วง ประมาณช่วงปี พ.ศ.2506-2513 เน้นบทกลอนลำเป็นหลัก ไม่มีทางเครื่องดนตรีประกอบเพลง ใช้เครื่องดนตรีแคนเป่าประกอบเป็นหลัก มีเครื่องดนตรีสากลเครื่องเดียว คือ แอคคอร์ดียน ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2513-2539 ได้มีการปรับรูปแบบการแสดงโดยการนำเพลงลูกทุ่งหมอลำมาร้องก่อนเข้าฉากและช่วงเปลี่ยนฉาก ช่วงละ 1 เพลง มีทางเครื่องดนตรีประกอบเพลง และเป็นช่วงที่ใช้เครื่องดนตรีสากลเต็มรูปแบบ ช่วงระหว่างประมาณปี พ.ศ. 2540-2550 มีการลดจำนวนบทกลอนลำลงเหลือเพียง 2-4 บท รูปแบบการแสดงมีลักษณะเช่นเดียวกับที่ผ่านมา และในช่วงระหว่างประมาณ ปี พ.ศ.2551-2561 ได้ลดจำนวนกลอนลำของผู้แสดงเหลือคนละ 1 -3 บทต่อฉาก ลดบทเจรจาแต่เพิ่มเพลงลูกทุ่งหมอลำ

ในช่วงเปลี่ยนฉาก 3-5 เพลง จากการเปลี่ยนแปลงลำดับรูปแบบการแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิดของ ออกัสต์ คองต์ ให้ทรศนะว่า การเปลี่ยนแปลงในทางก้าวหน้าเป็นผลลัพธ์จากการแก้ไขปรับปรุงที่เป็นไปอย่างซ้ำๆ คือ ค่อยเป็นค่อยไปและเกิดขึ้นอยู่เสมอ (บรรพต วีระสัย และผจงจิตต์ อธิคมนันทะ, 2543 อ้างใน ออกัสต์ คองต์) โดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบขั้นตอนการแสดงลำเรื่องของคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ได้นำความรู้ภายนอกเข้ามาพัฒนาคณะหมอลำไปอย่างซ้ำๆ โดยในช่วงแรกนำรูปแบบการแสดงลิเกภาคการมาปรับใช้ ต่อมาได้นำเอาเครื่องดนตรีสากลแบบ สุรพลสมบัติเจริญ คือ แอคคordeียน มาเล่นประกอบการแสดง และในปัจจุบันคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ได้นำเครื่องดนตรีไทยสากลเข้ามาใช้เต็มรูปแบบและมีหางเครื่องมาเต้นประกอบเพลงเช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่งภาคกลาง

ด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมทำให้รูปแบบการแสดงลำเรื่องต่อกลอนเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากที่ผู้แสดงเคยได้ต่อกลอนลำคนละ 3-5 บท แต่ในปัจจุบันลดเหลืออยู่เพียง 1-3 บท การร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำระหว่างเปลี่ยนฉากในอดีตร้องเพียง 1 เพลง แต่ในปัจจุบันเพิ่มเป็น 2-5 เพลง ทำให้ระยะเวลาในฉากที่เป็นบทเจรจาและบทลำได้ลดลง หัวหน้าคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์จึงต้องวางแผนจัดการการแสดงให้กระชับและเข้าถึงผู้ชมรวดเร็วที่สุด ด้วยการอาศัยประสบการณ์การจัดการจัดการคณะหมอลำมาเป็นเวลาที่ยาวนาน จนเกิดความรู้ที่ฝังลึกในตัวหัวหน้าคณะ จึงทำให้หัวหน้าคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์สามารถบริหารจัดการลำดับขั้นตอนการแสดงลำเรื่องต่อกลอนตรงกับความพึงพอใจของผู้ชม ซึ่งความต้องการของผู้ชมกลุ่มที่ร้องขอให้หมอลำร้องแต่เพลงลูกทุ่งหมอลำในขณะที่หมอลำทำการแสดงลำเรื่องต่อกลอนอยู่นั้น มีให้เห็นกันอยู่ทั่วไปซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อภิสิทธิ์ เบื้องบน (2555) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการหมอลำกลอนในกระแสโลกาภิวัตน์ อธิบายถึงสภาพปัญหาของหมอลำในกระแสโลกาภิวัตน์ว่า ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่เข้าใจและไม่ยอมปฏิบัติตามขนบการฟังลำทำให้เกิดปัญหาในช่วงระหว่างทำการแสดงอยู่บ่อยครั้ง แนวทางการแก้ไข คือ ผู้ฟังเหล่านี้ควรมี

มารยาทในการฟังหมอลำ และไม่ควรแสดงพฤติกรรมให้เสื่อมเสีย ซึ่งเรื่องผู้ฟังไม่เคารพการฟังหมอลำนี้ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในวงการแสดงหมอลำค่อนข้างที่จะมากขึ้นเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์กว่า 55 ปี ของคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ที่ผ่านมานี้ ถือว่าเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่ฝังลึกในตัวของหัวหน้าคณะและผู้เกี่ยวข้องในคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์สามารถบริหารจัดการการแสดงลำเรื่อง จนสามารถสร้างขั้นตอนลำดับคิวการแสดงในระหว่างตอนและฉากย่อยได้อย่างมีแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน คือ 1.พิธีกรหรือโฆษก (พากย์เรื่อง) 2.พิธีกรเปิดตัวผู้แสดง 3.ผู้แสดงร้องเพลง 4.บทลำ 5.บทเจรจา 6.บทลำ 7. พิธีกรสรุปตอนหรือฉาก 8.ผู้แสดงร้องเพลง และ 9.เปลี่ยนฉาก ในบทลำลำดับที่ 4 และบทเจรจาลำดับที่ 5 นั้น อาจมีการเพิ่มหรือลดขั้นตอนตามจำนวนความยาวของตอนหรือฉาก ส่วนลำดับอื่นๆ จะยังคงเดิม จนกลายเป็นขนบลำดับการแสดงลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบัน ประสบการณ์เหล่านี้ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในสมุดกลอนลำ เมื่อจะนำกลับมาใช้แสดงอีกรอบก็จะนำสมุดกลอนลำนั้นกลับมาทวนซ้ำได้ทันทีแต่ไม่ได้บันทึกข้อมูลเหล่านี้ไว้ในฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์แต่อย่างใด

การแสดงลำเรื่องต่อกลอนของคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ มีแม่ครูขวาลาเป็นผู้จัดประชุมผู้แสดงหมอลำ เพื่อกำหนดบทบาทการแสดงตามเรื่องโดยยึดผู้แสดงเป็นหลัก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้แสดงลำเรื่องมีจำนวนจำกัด ผู้ที่จะเป็นหมอลำได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ด้านเสียง คือ เสียงดีมาแต่กำเนิด ซึ่งผู้แสดงหมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์บางคนอาจจะลาออกจากคณะหมอลำไปทำให้ขาดผู้แสดงหมอลำคนสำคัญ หัวหน้าคณะจึงจำเป็นต้องหาผู้แสดงหมอลำมาทดแทน เมื่อกำหนดผู้แสดงหมอลำตามบทที่แสดงเรียบร้อยแล้ว แม่ครูขวาลา ก็จะทำการแจกกลอนลำให้แก่ผู้แสดงไปท่องจำ ซ้อมการแสดงเป็นกลุ่มย่อย และซ้อมรวมหมู่หรือทีม ในระหว่างนี้ผู้แสดงหมอลำรุ่นอาวุโสจะทำการถ่ายทอดความรู้การแสดงหมอลำให้กับผู้แสดงหมอลำรุ่นใหม่ โดยรุ่นอาวุโสจะอาศัยความรู้ที่ฝังลึกมาใช้

สอนและใช้ความรู้แฝงแนะนำลำดับการแสดงและการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในการแสดงให้กับผู้แสดงหมอลำรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิราวัลย์ ชาเหลา (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ พบว่า การถ่ายทอดหมอลำให้ลูกศิษย์ของหมอลำอาชีพนั้น จะถ่ายทอดตามที่ตนได้ฝึกและเรียนรู้มา โดยชี้แนะ สาธิต การฝึกปฏิบัติจริง และเลียนแบบจากต้นฉบับ ซึ่งแม่ครูชวาลาก็ได้ใช้วิธีการถ่ายทอดเช่นนี้กับผู้แสดงหมอลำด้วยเช่นกัน และเมื่อหมอลำรุ่นใหม่ได้ทำการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนผ่านไปจนสิ้นฤดูกาลแล้ว (ตุลาคม-เมษายน) ก็จะเกิดความรู้ที่ฝังลึกในตนเองเมื่อผู้แสดงหมอลำรุ่นใหม่มีประสบการณ์มากขึ้นและอยู่ในคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์เป็นเวลาหลายปี ก็จะมีการเปลี่ยนบทบาทการแสดงยกระดับความรู้ของตนเองขึ้นไปเรื่อย ไม่มีวันสิ้นสุดในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนจำเป็นต้องมีผู้แสดงหมอลำครบตามบทบาทเรื่องราวที่ประพันธ์นั้น แต่ในคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ยังมีปัญหาเรื่อง ผู้แสดงหมอลำรุ่นใหม่ที่มารับบทพระเอกและนางเอก มักเวียนเข้าออกในคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์อยู่บ่อยครั้ง ทำให้การถ่ายโอนความรู้ในการแสดงไม่ต่อเนื่อง ทางคณะหมอลำจำเป็นต้องสรรหาพระเอกและนางเอกใหม่อยู่เสมอ เมื่อคนเหล่านี้ออกจากคณะหมอลำไปก็จะเอาความรู้ที่ฝังลึกในตัวออกไปด้วย เพื่อให้เกิดวิธีการแก้ปัญหาในระยะยาวทางคณะหมอลำรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์อาจใช้กระบวนการเรียนรู้ และการถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพจากข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของจิราวัลย์ ชาเหลา (2546) ที่เสนอแนะว่า ควรมีการพัฒนาการสอนหมอลำให้เป็นระบบ โดยเริ่มจากการตั้งศูนย์การเรียนหมอลำ กำหนดหลักสูตร รูปแบบ วิธีการถ่ายทอด ประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้เรียนให้มีใจรักในอาชีพศิลปินหมอลำมากยิ่งขึ้น และในปัจจุบันผู้แสดงลำเรื่องของคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ที่มีคุณสมบัติครบตามที่คณะต้องการค่อนข้างหายาก เพราะผู้แสดงหมอลำรุ่นใหม่ประสบการณ์ในการลำยังมีน้อย จึงมักลำผิดเพี้ยนไปจากทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ของแม่ครูชวาลา ดังนั้นในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนยุคใหม่นี้บทกลอนลำจึงกระชับสั้นลง แต่เน้นร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำเพิ่มมากขึ้นจึงเอื้อประโยชน์ให้หมอลำรุ่นใหม่ทีลำเรื่องต่อกลอนยังไม่

ชำนาญ ได้เข้ามาร่วมทำการแสดง ทั้งนี้อาจจะมีการวิจัยทางด้านสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป ค่านิยมของผู้คนในปัจจุบัน และเทคโนโลยีที่เข้าถึงง่าย เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็เป็นได้

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านลำเรื่องต่อกลอนคณะรัตนศิลป์อินทราไทยราษฎร์ มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สถาบันการศึกษาสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นการจัดการความรู้ศิลปะการแสดงลำเรื่องต่อกลอน และเผยแพร่เป็นเอกสารประกอบการสัมมนาความรู้เรื่องหมอลำได้

1.2 ผู้ที่สนใจจะทำการแสดงลำเรื่องต่อกลอนสามารถนำรูปแบบลำดับขั้นตอนระหว่างตอนและฉากย่อยไปใช้เป็นแนวทางได้

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะการแสดงหมอลำชิงในภาคอีสาน เพื่อให้ทราบถึงการได้มาซึ่งองค์ความรู้ของหมอลำยุคใหม่

เอกสารอ้างอิง

คงฤทธิ์ แข็งแรง. (2537). **กลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้อนอาจ**. ปรินญา นิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จิราวัลย์ ชาเหลา. (2546). **กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรพต วีระชัย และผจงจิตต์ อธิคมนันท์. (2543). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. ใน คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (บรรณาธิการ).

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

เบื้องต้น. (หน้า 315). พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประเวศ วะสี. (2548). การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและความสุข. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

เยาวภา ดำเนตร. (2536). วิถีชีวิตของชาวอีสานจากกลอนลำทางยาวของลำกลอน. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ลักขณวัฒน์ ปาละรัตน์. (2553). ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สนอง คลังพระศรี. (2541). หมอลำชิง : กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

อภิสิทธิ์ เบื้องบน. (2555). การพัฒนาหมอลำกลอนในกระแสโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดริยางคศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สัมภาษณ์

ฉวีวรรณ พันธุ (ผู้ให้สัมภาษณ์) บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย (ผู้สัมภาษณ์), 1 เมษายน 2560.

ชวลา หาญสุริย์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย (ผู้สัมภาษณ์), 2 เมษายน 2561.

ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร (ผู้ให้สัมภาษณ์) บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย (ผู้สัมภาษณ์), 1 เมษายน 2560.

วิวัฒน์วงศ์ หาญสุริย์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย (ผู้สัมภาษณ์), 25
กุมภาพันธ์ 2561.